

Könyvszemle

Raffy Ádám: A máglya.

(Giordano Bruno életregénye).

1.) A folyton izmosodó polgárság új (illetőleg a megvetettség homályából jelentőségre emelt) foglalkozási köreinek, új technikájának és új emberi összefüggéseinek követelésére a XVII. és XVIII. században lendületesen, erőlesen kifejleszti a középkor hagyományaival ellentétes tudományos módszerét, mely lényegében vallási, bölcseleti, továbbá jogi, tehát világnézeti szempontból is szakítást jelent az eddigiekkel, ha ez a tény csak mint kimélyülő repedés jelentkezik is elcsúszta a feudális-hierarchikus rendszer sima felületén. Ennek a mozgalomnak megvannak az előfutárai, akik fojtogató légkörben, nehéz küzdelmek között rakták le a tudományos módszer első jelentékes köveit. A XV. században Copernicus szigorú csillagászati kutatása eredményeivel már jelentéktelen kis planetává degradálta a Földet, mely addig a világ „középe” volt, amely körül s melynek céljaira keringtek a csillagok. Egy másik korai, még fantasztikus, de emberileg és hatásában jelentékeny őse ezeknek a törekvésöknek Giordano Bruno is, akinek élete történetét idézi az olvasó elő Raffy Ádám könyve — regény alakjában.

2.) A könyvpiacra gombamódra elszaporodó „életregényekről” nagy-általánosságban meg lehet állapítani, hogy az utolsó századok folyásának kisebb csillagait (ha esetleg nagy neveit, rangjait is) választják „hősül”; inkább a sokrétű valóság egyes oldalait képviselő individuumokat, az élet „specialistáit”, mint a korszakok vezető egyéniségeit, mert éppen a problematikus életnek „regényessége” áll a mai polgári olvasó érdeklődése központjában, ezek a té-

mak kerekednek az ő lelkivilágának és stílusának megfelelő formákba. Mondják, ezekben a „történelmi” olvasmányokban tulajdonképpen rejtvényre vált életének valamelyes megfejtését keresi ez az olvasó, tőlük némi eligazítást vár az új létalakulásban teljesen elkallódva és tanácstalanul — legálábbis így magyarázza egyik krónikásuk. A kinyilatkoztatás, amit kap, persze inkább körben visszatérés önmagához, saját vágyaiba: illúzió, némi öngazolás és sok csalódás. Ezek az életregények a régi regényreceptek szerint készülnek: korépitő összefogás hiányában a feljegyzések és történelmi emlékek adatait egyrészt a „regényesség” túlhajtása, értelmezési epizódok, kieső tájleírások rekvizitumai, másrészt a jellemalkulásoknak, sorsoknak, eseményeknek lélektani, mélylélektani rostokra boncolgatása (ami önmagában szintén terméketlen, a lényegest kikerülő művelet) kapcsolja össze.

Ha most nem az olvasóközönség kisebb csoportját, hanem a haladó emberiség olvasni akaróinak milióit tekintjük, az ő álláspontjuk csak az lehet: a jelzett irodalmat is tudomásul veszi, kelő kritikával annyi élvezetet és főleg tudást merít belőle, amennyi abból csak telik. Végre is — többek közt — sok érdekes történelmi, kulturtörténeti adathoz juthat hozzá ezeken az az aránylag könnyebben megszereshető regényeken keresztül — ami a mai pénztelen, könyvtárlan világban szintén jelent valamit. És aztán az író is csak ember, időnként kibújik pozícióra emelt, előkelő lényéből a mélységes sérelem, a protestálás — és lényegesen nem is.

3.) Raffy Giordano Brunoról szóló regénye nyelvészen, stílusában túlnyúl barokkabb, — megfelelően a kornak, amelyre helyszelkedik — de koncepciójában egye-

nesebb, puritánabb, egyben nagyobbvonalú, mint az előbb jellemzett regények. Valamúny mélyebből jövő tanatizmus, szandokolatlan szándék vezeti fővonalait, amelyek azért messze túlmutatnak az önként megvont határokon: a polgári intellektualizmus dicsőretén. Ezen nem változtatnak a mű — mondaniuk vezetes — hibái sem: a korszak és adatának nem teljes víziós feloldása, emiatt darabosságok, barokk stilizálás; érzelmességek, kieső leírások, mint pusztá podékok sől az első oldalak lekötni nem tudása (mind az adatok gazdagsága és a jelképes felfogás érdekességei mellett.) De a mű fokról fokra emlékezik és megmutatja koncepciójának egyszerű irányvonalait. Már a téma megválasztása is jellemzi a munkát. Nem második-harmadrendű korszallagot választott ki a szerző, hanem a XVI. századnak a fejlődés szempontjából reprezentáns, igazán tragikus sorsu egyéniséget, Giordano Bruno olyan — talán már a polgári izlés határait túllépő — odaadásal adja tovább „a határt nem ismerő emberi ész és kutató szellem” akkor még györgécske lángját, hogy 1600 ban az inkvizíció ráglyáján kell elpusztulnia. Hogy élvezit hirdethesse G. B.-nak (a viszonyok kényszeréből dominikánus páternek) végig kell menekülne az akkori „művelt” Európán. Az író tág anyagismerete, történelmi beavatottsága és ügyessége elkíséreti az olvasóval a memnekülve vitázót és a vita miátt továbbkényszerült egyetemeken, udvarokon és nagy városokon kereszgül. A mellékések, a kortörténeti különlegességek is úgy vannak beillesztve a cselekménybe, hogy felvillanásukkal relief-szerűen szólnak élénk az akkori viszonyok és az ellentétes táborok; így például megtudjuk, hogy az angolok akkor még nem fürödtek, hogy II. Fülöp spanyol király mivel gyógyította vérhaját, hogy G. B. kariere-t csinálhattott volna „memoteknikájával” stb. stb.

(hogy csak izelítőt adjunk.)

4.) Mondottuk, el tudunk képzolni tőkéletesebb életregényt is: tőkéletesebb kidolgozásban, de téma választásban is. Nem véletlen, hogy a szerző a ködös előfutárhoz nyúlt, akinek világfelfogása a Copernicus-i tárgyilagoságnak még valami újplatonikus pantheizmussal való fantasztikus összeházítása, aki nem tud Münzer Tamás, Dózsa György olveörli; melyek a parasztmozgalmakban gyökereznek és csak a „filozófusok számára követeli a „gondolkodás és szemlélődés szabadságát”, míg a tudatlan tömegnek a „csöcseléknek” — szerinte — erkölcsi okokból szüése van a dogmatikára.

Ez az egyoldalúság, ködösség, bizonyos fokig különössé, borzongatón magánvossá teszik G. B. életét. küzdelmét. (melyen csak szerelmi viszonyok segítik át) Mint minden renaissance filozófusét. Ezek benne a regényes mozzanatok, melyek kívánatossá tehetik a szokott értelemben vett „életregény” szempontjából is.

Ugyanakkor G. B. ma is élő és tovább is fejlődöt, lényegesen képviselő és ahhoz méltón élt és halt is meg. Amint a regény is mutatja. (Szerb György)

Laták István: Szürke napok

— A Vojvodina rideg tájainak, kishitelű irodalmi provinciájának, ügylátszik, mégis komoly szerep jutott a magyar és általában a Duna vidéki irodalmi szellem fejlődésében. A lomhán készülődő környezetből, — talán éppen a bajók és a lassúság tragikus ellentétében megérlelve — tehetségek válnak itt ki határozott körvonallakkal: melyek költői tehetségek. Különös kép ez: míg szépörözében a legutóbbi időkig a vojvodinai irodalom semmi jellegzeteset nem alkotott és ilyen írásaival messze hátul kullog a magyar irodalmi termelésben, addig költőiekben (versben) olyan eredményeket, a fejlődés olyan kiemelkedő vonásait mutatja fel (persze csak egy-

két képviselőjében) melyeknek megfelelő költő-profilok hiányoznak a magyarországi, erdélyi, szlovenszkói jelentékeny irodalomban.

E költők egyike **Laták István**, most prózai írásainak gyűjteményét jelentette meg **Szürke Napok** címen. Sommásan novelláknak nevezi ezeket az írásokat (valószínűleg a szokás alapján, rövid terjedelmükre való tekintettel, melyek legjobbjai azonban izzó belevésődéseket az olvasó tudatába épen költői tulajdonságaiknak köszönhetik, ugyanazoknak a tulajdonságoknak, melyekkel Laták versei idézik jelenvalóvá, folyton mozdulatlanul jelenvalóvá az élet véresen nyers valóságát. Legfeljebb, mert u. n. próza-költeményről van szó, a képek és hasonlatok egyikét-másikat történészerű elmozdulások helyettesítik — de ez a tevés-vevés csak látszat, mert már minden, egyetlen pillanatban, kézen van, változathatatlanul, kinn és egyúttal benn az emberi érzés fájdaimában és kiáltásában. Latákéban, az emberében és a költőjében épügy, mint környezetében, mellyel sorsban — és ez a döntő — egynök érzi magát. Természetesen vannak a könyvnek lapjai és darabjai, melyek „novellisztikusabban” hatnak (a régi bibi magyar naturalisztikus tárcairodalom értelmében véve a szót), de ezek a vonások és ezek a lapok épenséggel nem fontosak. A könyv java csaknem — naplótöredék, feljegyzés, dokumentum — gyűjtemény: a környezetet külső-belső térkép-rajza, olváné, melyben „már semminek sincs értelme” (Jaszi para, Külváros!), melynek pokoli bejáratánál hagy fel minden reményvel. Vízöz, mindennek személynos dokumentum-jellege a környezetet szektoriba kifeszülő „én” lírája; és bár látszólag csak zsánerképek, kis esetek sorakoznak és a történelem mértékevel mérve aprócska tragédiák történnek, mindig érezzük, hogy a legnagyobb jelentőségű dolgokról esik szó. E végsőkéig nyomorúságos világnak,

ahol a lejtőn lefelé csúszásra, a tovább leingyolodásra már csak kurtá mozgási lehetőség marad, de ez az utirány már csaknem bizonyos, ahol a férfi sorsot a döglődő gebe, ő és családja lét-alapja, jelképezi, ahol a törékeny lányéletek egy malac felfordulásán omlanak össze, ahol a feltörékvő lélek elérhetetlen utópiája egy „tyúkfarm”, ahol „az irgalmatlan törvényű kisparaszti lét” temetési ünnepélyhez a zenekíséretet „a tudatlanok felszívó halálfélelme” szolgáztatja, — ennek a már apokaliptikus világnak egészen más értelme és szerepe van, mint a régi szociális novellák meghatásra és könyörületességre dolgozó, nyomor-tárgyainak.

Mégegyszer: Ezek az írások, melyeket „költemények prózában” jelöléssel ügyekezünk együttesen jellemezni, más elemeken épülnek, közvetettebben, esetlegesebben fejezik ki magukat, mint a versek, mégis az áll mögöttük, ami, mint életvízió, a Laták-versek törzsetgerincét teszi. Pillanatfelvételek ezek a korszak-fordulóról, annak legjelenvalóbb szakaszáról, melyben az alsók már legaiulra kerültek (és a felüllevők bizonyára már a zenitre); pillanatok, melyek a személynos megélés magvítőja alatt keserves hosszasan állanak; a történelmi pusztá szemrebenései, melyeklyn azonban emberi sorsok, mint elhettető példák, jelentőséget nyernek; az új felvonas előtti végyszavak, melyek a költő életérzésében mint lassított mozgófilm csaknem epikus folytonosságá tágulnak.

Laták tiszta líráját legjobbpéldáinvaiban (melyről írni külön feladatot) ugyanezek a vonások jellemzik: közvetlen végleges vízió örök jelenléte (szemben mások tévesen költők és problemák mellett is otthonl és a közösség fundamentumában (a pilgón) írók saját világot teremtő magánvával szemben) és a kifejezések olyan tárgyközelsége, mely csak epikus korszakok erénye (egy

talaját vesztett kor költőinek álomsejtetésével, misztikumba feszülésével szemben). Azt hiszem, hogy egyelőre ezzel a pár elnagyolt vonással körvonalazhatjuk, ha pontosan ki nem is jelölhetjük, a jó érzés alapjait, melyet Laták verseinek elolvasása okoz.

(Szerb György)

Egy verseskötvről és vele kapcsolatban egyről-másról.

Vojvodinában sokan csodálkoztak és keseregtek már azon a legalább is szomorú tényen, hogy amíg az erdélyi, sőt a szlovenszói magyar írók is általános megbecsülést verkedtek ki maguknak; az itt-ott megjelenő vajdasági magyar könyvek még figyelmet is alig keltenek. Pesten, vagy Erdélyben, ha valaki literátus ember vajdasági könyvet fogott a kezébe, ha nem iszonyodva, de rendszerint a lekicsinylés legtermészetesebb gesztusával tette le gyorsan a többnyire sajtóhibákkal telt és közérdeklődésre aligha számottartó művet.

Mi ennek az oka?

Tény, hogy nincsen egyetlen magyar könyvkiadó, aki tudná azt, hogy szép köntösben kihozott könyvekkel, kellő beszerzés mellett kifizetődő vállalkozás volna a könyvkiadás még akkor is, ha eddig a szerző egyéni könyvkiadása a legritkább esetben fizetődött is ki. Nálunk az a helyzet, hogy üresen fecsegő, családi és vallásos érzelmi mezbe burkolódzó tehetégtelenek körülkóborolják Vojvodinát és a magyarság zömét tele-szórják értéktelen lim-lommal. A jó olvasó megrökönyödik s legszívesebben kidobná az őszülő és kopaszodó szerencsétlen tollnokokat, ha egyáltalán ki lehetne dobni őket. Persze a tehetséges és értéke tudatában önértékes szerző nehezen tud elhelyezni könyvet a könyvvásárlásra felhívott atyafiak fogcsikorgatása miatt.

A sok eladott fércmunka rossz híre azután terjed hét határon s fellebezhetetlenül kialakult vélemény gyökerezik meg a magyar

közönség tudatában a rossz vajdasági könyvről, a parlagiasságról; arról, hogy itt a félmilliónyi magyar olvasó számára még csak egy könyvkiadót sem érdemes alapítani. Az összes tanulságokat levonva megállapítják a vojvodinai magyarság könyvgyarmati sorsát és orcátlan, kidobhatatlan házaló ügynökök ezer szám adnak el jóáron erdélyi és pesti kimaradt, diszes, sorozatos tömegkiadványokat, mely sorozatokban néhány becsületes, értékes író kívül az összes provinciális arisztokrata akarnok s az útdóllamokbeii kiadói tűzhegyekhez közelálló szorgalmas irodalmi jámbor elterpeszkedik.

Hogy a legtöbb vajdasági magyar könyv nem harcolhat ki magának megbecsülést, ennek magyarázata abban rejlik, hogy az itt tollat fogott írók munkáiból szinte magátólértetődően hiányzott sokáig a minden alkotásnál legfontosabb erkölcsi elem: az író következetes szociális állásfoglalása, humanista harcos álláspontja népiségének kristályosítása, célnak, szándéknak egyetlen nép és korszak irodalmából sem hiányozható áttűtése, haladó megmutatása. Itt két kártyajáték közben készült írásocskák domináltak sokáig, (kvaterka irodalom, mondja Fábry Z.) időn, téren, osztályokon felül lebegő, ügyetlen erótikával telített; borgözös kiránduláskönn megszemlélt paraszti életet népszínművi sallangokkal festő versek, regények novellák, szindarabok kerültek leginkább napvilágra.

Az utóbbi években azonban (mint ha néhányunk kísérletezése nem volna hiábavaló!) itt-ott folyóiratokban, egy-egy könyvben mégis csak utat és figyelmet harcol ki magának néhány vajdasági becsületes magyar írás. Ezek az írók méltán kivívják, a környező magyarság komolyabb kulturális őrszemcinek megbecsülését.

Az új utakon járók közül most Gál Lászlónak, a Grimasz c. szatirikus hetilap szerkesztőjének jelent meg értékes verseskötve.

„A költészet kedves játékká al-

jasul, ha a kor érdekeitől külön-
válva, nem a létező hibák orvos-
lása, nem az érzelmek nemesíté-
se után törekszik." (Br. Eötvös
József)

Gál László költészete nem alja-
sul kedves játékká, mert minden
verse a mában, az egyes nemzete-
ket szörnyen tipró mában gyökere-
zik; amikor emberek értékét ko-
nyaméret, hajszín, az esetleges
nemi kiválasztódás meghatározta
származás, vér és ilyesfajta állati
járulékok alapján akarják meg-
állapítani, éghajlati elhelyezkedé-
sük és nem szellemi teljesítőképes-
ségük szerint; ebben a szegénytel-
jes multakhoz hülyülő korban, ami-
kor Vojvodinánk különféle vezé-
rek éljenzésének visszhangjától
borzong, ebben a mában Gál ver-
sekönyve üdítő italként hat, fel-
figyeltet, mint harsány kiáltás a
tisztább emberért, boldogabb, em-
berségesebb korszakért. Minden
verse szabadelvűségben szoronga-
tott magyar szó sikolya: eszmélé-
sért, levegőért.

Gál László balladai erővel jaj-
dul fel Dévényért, a fajtörvényért,
a nyomorgókért, a kis nemzetek
egét sötétítő német fellegért; a
Mussolini zsoldosa, Francó-gyil-
koltá spanyol asszonyokért, gyer-
mekekért; harcra a nemzeiségi
békéért, a megértésért, mindenért
ami egy tiszta emberségű mai hu-
manistát felháborodásra és állás-
foglalásra készít.

Talán egy-két verssorán még
megérzik az Ady életének alko-
nyén lázas Pest hatása; formái
nem előre eltökélt, bilincsbeverő
versformák, mégis új hang és köl-
tői hang Gál László hangja, a
nyúlás, cukrozott vajdasági ver-
szöngemények halmazában. Sok az
ötlet is Gál egyik-másik versében.
Am ott ahol megkevesbedik az
ötlet és a szív veszi át a szót, ott
igazán egyszerűek és szépségesek
a versei.

Azonban két verse miatt óvást
kell emelnünk. A „Tilalomfa“ és
a „Karácsony 1936“ című versei-
ért. Éppen a haladó értelem nevé-
ben, a megtéveszteni nem akaró

költő jóhiszemű tevedését kell itt
megállapítani. Hogy is mondja
Bálint György? (Jégtáblák, köny-
vek, koldusok, 1937.) A szamarat
és az asztalt nem szabad össze-
téveszteni, mivel hogy mind a
kettőnek négy lába van. A nép-
társak és az eszmetársak közösség,
az érdekeik irányában vezetettek
és az érdekeik ellen kényszerítet-
tek népközössége mást és mást je-
lent. Ezt Gál Lászlónak is figye-
lembe kell vennie, ha a legíza-
sebb aktualitásában legmegragá-
zóbb verseket írja is ma magyar
nyelven Vojvodinában.

Laták István

Krónika

— Churchill választói előtt be-
számolót mondott, amelyben éle-
sen támadta Chamberlain politi-
káját és jással vádolta, hogy
Chamberlain már az osztrák An-
schluss óta folyton ezt hangoztat-
ja, hogy Európában most minden
rendbe jön és amióta Chamberlain
bizakodik és bizakodásához igazi-
títja a politikát, Európában min-
den rosszabbra fordult.

— Az Északamerikai Magyarok
Demokratikus Szövetségének, Or-
szágos Végrehajtó Bizottsága, Chi-
cago, Ill. — megtartott negyedévi
gyűlésén elhatározta, hogy meg-
hívja egy északamerikai előadási
körútra Gróf Károlyi Mihályt és
ha ez lehetetlen volna, akkor
Gróf Andrassy Katinkát, Párizs-
ból. A körút amelynek keretébe
lenne szervezve minden fontos
magyarlakta gócpont, Kanadát be-
levéve, az északamerikai demok-
ratikus erő további megerősíté-
sét szolgálná ezzel a tervbe vett
körúttal kapcsolatban. A központi
titkárság már érintkezésbe is lé-
pett Károlyi Mihállyal.

— Az angol parlament 135 szava-
zattal 123 ellenében elvetette a
munkaspárt azon indítványát,
hogy a 16 éven aluli gyermekek-
nek tiltsák be a bányamunkát.